



Ideer og interesser

Taler

Jacob Stenersen Worm-Müller

Sted

Oslo

Omstendigheter

Fedrelandslagets møte

- 1 Der står i kongesagaen en skildring av en drøm, Sigurd Jorsalfarer hadde, en drøm, som er innledningen og forklaringen på den uhyggeligste periode i vår historie, borgerkrigens tid. Kongen syntes, han stod ute på Jæren og så utover havet, og der kom et tett mørke drivende utenfra, og der var fart i det. Så syntes
- 5 han, det blev til et tre, og treet brast itu, og stykker av det drev vide om land, nogen på fastlandet, andre på utøene, nogen på stranden, andre på skjær. Stykker drev inn i hver vik, nogen var små og nogen var større.

- Den gang vi leste denne skildring av Norges ulykke, tenkte vi ikke, at vi kanskje
- 10 også skulde oppleve en slik oppløsningens tid. Den gang tenkte vi som det står i eventyret: Nu lyst for og mørkt bak.

- Men er det stort annet, vår slekt har oplevet de senere år enn mørket, som er kommet drivende utenfra, treet, som brast og drev inn i hver vik?

- 15 Vi har lenge levet i en oppløsningens Sturlungatid, hvor man ikke lenger gjør forskjell på godt og ondt.

- Vår ungdom har levet under inntrykket av den splittelsens, den
- 20 interessekampens ånd, som fikk sin næring fra verdenskrigen med dens gru og brutalitet, hvor vold avlet vold og hvor makten satt i høisetet.

- Vi har oplevet en tid, hvor interessene synes å ha beseiret ideene. Vi har oplevet krigstidens dans om gullkalven, som grep alle klasser og som vi ennu lenge
- 25 komme til å lide under. Vi har oplevet det sjofleste profitbegjær, hvor spilleren og ikke arbeideren var den drivende. Vi har sett efterdønningene fra den tid, om hvilken Kinck har sagt, at hele nasjonen syntes å leve av kortspill. Vi har sett det i

30 de siste dager fra rettssalene, fra dommer fra oprørende frifinnelser, at man ikke har foretatt hvad lov og rett er. Vi har sett, at de enkleste moralbegreper selv av samfundets spisser kan tredes under føtter, og vi har sett av boberetninger en mangel på samfundssyn, på ansvarsfølelse, som er forferdende.

35 Dette gjelder individene. Men vi har også sett et parti direkte motta ordre fra en fremmed halvbarbarisk stat. Vi har sett et parti hevde, at vold og makt er det, som må til for å vinne frem, at revolusjon og diktatur er løsningen, slik som den tidligere fungerende formann i arbeiderpartiet, nu nestformann, Edvard Bull, så befriende og klart uttrykte det under valgkampen: «Det er ikke nytt av året, at Det norske Arbeiderparti forkynner revolusjon som sitt egentlige mål, og det er 40 heller ikke nytt, at det erklærer at dette mål bare kan nåes ved anvendelse av makt. Helt siden «den nye retnings» seier i partiet 1918 har dette været det stadige innhold i hele partiets agitasjon.»

45 Det er som de uhyggeligste minner fra vår historie stiger lys levende frem, fra den tid, da trønder stod mot vikkværing, landsdel mot landsdel, bymann mot bonde, klasse mot klasse.

Hvor ofte følte vi det ikke som en hjerteråhet ifjor da ikke engang barna skulde få lov til sammen å hylde fedrelandet den 17. mai! Og hvilken skam er det ikke, 50 at Stortingets president forhånes på Stortingets egen grunn? Vi har i sannhet været et tålmodig folk!

Det er i slike stunder, hvor nasjonen er i fare, at fremgangen og redningen for en mektig moralsk og økonomisk krise er avhengig av, at man løfter i flokk. Det er i 55 slike øieblikker, at man må minne nordmenn om de enkle elementer, som grunnlegger ethvert samfund, at det, som skiller oss, er litet mot det, som binder oss sammen, og man må samles utenom partiene til det, som fører oss bort fra klassene til fedrelandet. Det er i slike stunder, at vi, som holder på den byggende politikk, like fra høire til socialdemokratene - og jeg tar gjerne Lian med, hvis 60 han mener noget med den forsonlige politikk på fredelig grunn, som han har hevdet på rikskonferansen - samler oss om Håkon den gamles ord: «Norge har været ett rike, det skal bli ett folk» - at vi søker å vekke ungdommen til forståelse av, hvilke verdier der står på spill og at kravet om et ordnet og disiplinert samfund er nødvendig, forat vi skal bevare vår økonomiske og politiske 65 selvstendighet.

Det er sagt, at dette er et samlingsparti på en ny måte. Det er ikke sant. Vi trær ikke ut av våre partier, vi kjemper fremdeles for det, som vi mener er partiets merkesaker, vi griper heller ikke inn i partienes politikk. De, som har underskrevet vårt opprop, kan ha forskjellig mening om, hvordan samfundet bør omdannes og om tempoet, men der er en ting, som forener oss alle, at all fremgang skal skje ad lovens og fredens vei, at der er bestemte grenser som ikke må overskrides, og at der mellom de byggende og de revolusjonære krefter er et svalg, som ikke kan overskrides.

Det er sagt, at dette er fascisme. Det er nettopp det motsatte. Vi vil forsøke å være nasjonens våkne samvittighet mot all voldspolitik, enten den kommer fra høyre eller den kommer fra venstre. Vi trakter ikke efter den politiske makt. Det er samfundets myndigheter, det er storting og regjering, som det påligger å opprettholde samfundsordenen og slå ned ethvert forsøk på å bryte loven. Vi vil bare styrke og befeste den opinion, som landets flertall har: Vi vil og kan opprettholde lov og orden, og vi vil, at enhver regjering på de byggende krefters grunn, hvilket parti den enn representerer, skal vite, at folkets overveldende flertall står bak den.

Man har også sagt, at dette er en arbeiderfiendtlig bevegelse. Det er heller ikke sant. Vi vil nettopp søke å frigjøre arbeiderne fra den russiske kommunisme, som er en falsk og foreldet lære - vise dem, at det lykkessamfund, de håper på, kommer man ikke frem til ad den vei. Man utsletter ikke klassekampen, fordi en enkelt klasse seirer. Vi vil vise dem, at det er en utopi, som kun fører til fordervelse.

Det er også sagt fra enkelte hold, at dette er reaksjon. Man kan like gjerne kalle det en samling til venstre som til høyre, fordi all erfaring viser, at en virkelig radikal reformpolitiks verste fiende er den revolusjonære kommunisme. Så lenge den er der, er der krefter til reaksjon i samfundet. Hvordan er det mulig for oss å fremme det vi vil: forsoning mellom klassene, når enkelte og mektige partier bare taler om klassehatet? Det, vi vil, det er som bondeungdomslagene å søke å kjempe frem en ny ånd, norsk og dog internasjonal, å bekjempe kommunismen og voldstanken først og fremst med åndelige våben og drive den tilbake med den innbitte vilje, som er i Bjørnsons dikt om unionen:

«Den skal ha slutt, - det lærte vi!

Dens ånde puster ondt og koldt

indi vårt liv; ti den har voldt

110

hver fare, som det svevet i.»

«Den mellem brødre legger stål.

115 Den legger tvil og falske mål

just på det største hos en mann,

hans kjærlighet til folk og land.

120

Så langt den når, er intet sundt,

den mørkner til vår frihetsdag,

125 den smitter ned vårt norske flagg,

den lyver på oss verden rundt.»

130 Man har sagt, at der er ingen fare, nu da Scheflo er slått ved valgene, og Tranmæl og Olsen-Hagen har bedt om Kongens nåde. Det er en svak, naiv og lettsindig tale. De har bare skiftet taktikk. De er gått over fra bevegelseskamp til stillingskamp. De står ikke lenger på murene ferdig til storm - de er gått ned i skyttergravene, til det underjordiske mullvarparbeide. Mens vi sover, våker de. Hver dag - hver uke sender de ut agitatorer over hele landet, unge menn, 135 brennende i troen, som sprer den onde utsed. De har skoler, som søker å uniformere dem i deres tenkning, søker å innplante den lære ustanselig, at hatet er den drivende kraft, at klassekampen er det nødvendige, at revolusjon og diktatur er midlene. De søker å holde det ustanselig gående ved uorden for å fremkalle økonomisk kaos. Det er en kulturødeleggende agitasjon, og hvis den 140 skal fortsette, driver vi mot avgrunnen.

Det er denne store, mektige nedbrytende bevegelse det gjelder å møte, motarbeide den overalt, hvor den viser sig, på arbeidsplassen, i by som på land, søke å hindre utseden fra å spire, og vise at all historie, all fornuft taler imot den,

og reise nasjonen til kamp for nye idealer. Det er et arbeide, som ikke kan utføres av partiene, det må gjøres over partiene. Det må gjøres av en ungdom, som har den samme tro og begeistring som de andre, en ungdom, som har kunnskap, forståelse og offervilje. Det krever tålmodighet, seighet og et langt arbeide. Det viktigste våben i vor agitasjon er nemlig det, som Gambetta engang slynget ut til Pariserungdommen, like før krigen i 70 brøt ut: «Vi har rett og vi skal bevise det». Og han tilføret: «Å ha rett, mine herrer, det er å ophøre å være et parti. Det er å innta den høie plass i menneskeheten, hvor man ikke lenger kan angripes. Det er å si til nasjonen: Du tilhører mig! Du tilhører mig, fordi jeg alene kan virkeliggjøre din moralske frigjørelse og sikre på rettferdighetens grunn den sande orden og den materielle sikkerhet.»

«Vi har rett og vi skal bevise det» - det er grunntanken i vår forening.

Den ånd, vi skal bekjempe, betyr ingen fremgang, den er en reaksjon mot all den utvikling, som har funnet sted her i Norge i de siste hundrede år på nasjonal og demokratisk grunn. Vi forlanger selv ytringsfrihet og ytringsfrihet for alle andre.

Vi har lidt under fremmedherredømmet som kanskje ingen annen nasjon, vi bærer ennu arr efter sårene fra de mørke århundreder. Vi har litt efter litt befridd oss for ordene fra Kjøbenhavn og Stockholm, og vi vil ikke lenger motta ordre fra Moskva! Det er en skam, at vi skal behøve 20 år efter 7. juni å minne om Bjørnsons ord: Vågn op til et selvstendig folks æresfølelse! Vi vil så visst ikke nogen åndelig karantene, vi er mottagelige for alle fremmede ideer, men vi vil stå på nasjonal grunn og som Henrik Wergeland være internasjonal, når han sier: «Vi vil være som Kroghs støtte, norske i malm og klang og preg og pryd og dog under borgerkransen skuende vidt ok fritt ut i verden.»

Det, som var hovedstrømmen i det 19. århundrede, som kostet kamper, men som blev vårt nødanker i farens stund, det var, at man kalte alle nasjonens krefter, fra alle samfundslag, unge som gamle, menn som kvinner til å ta del i statens styre, lærte dem å handle og tenke som samfundsborgere og bygge samfundet på folkestyre, samfundssyn og demokrati. Det er mot alt dette, man våger å by oss talen om mindretallets, proletarietets diktatur!

Det var en annen strømning, som også blev båret frem i det 19. århundrede, den nemlig, at alle stridigheter skal løses i fred, enten det er indre stridigheter eller

185 yttre. Det så vi frukten av i 1905. Det var den samme tanke som lå til grunn for
Wilsons arbeide for å redde en synkende verden ved Nasjonenes Forbund, og
det er kun ved den tankes seier, fredstankens seier innad og utad, at
civilisasjonstanken kan reddes. Det er derfor ut fra våre dypeste livsinstinkter, at
vi reiser oss mot kommunismen, enten den bærer Scheflos eller Tranmæls navn,
190 så lenge den preker revolusjon og gjennomførelse ved makt. Borgerkrigen er den
dypeste reaksjon, det er Ludendorff på en annen måte, det er militarismen
under kommunismens maske.

Der er selvfølgelig revolusjoner, som har været nødvendige, som den store
195 franske revolusjon, hvor et helt folk måtte reise sig for å sette [sin] vilje
igjennem.

Men hvor klinger ikke talen om revolusjon hul her i landet, hvor flertallets makt
beror på stemmeseddelen, hvor man trygt kan si, at en fordring utsprunget fra
200 flertallet kan man ikke motsette sig! Hvilket kraftspilde betyr ikke en
revolusjon, ved at reaksjon følger på revolusjon, ved den mangel på balanse, som
samfundet kommer i! Og hvilken forråelse av den almindelige opinion skapes
ikke ved at man hisser op til klassehat? Vi har sett resultatene i Ungarn, i
Russland! Overalt hvor kommunismen har været, er der bare blitt en ørken
205 igjen. Se, hvad der hendte oss i borgerkrigenes tid. Jeg tenker ikke bare på den
materielle ødeleggelse, på tilintetgjørelsen av vår høvdingklasse, men først og
fremst på den almindelige svekkelse av den moralske rettsbevissthet, som
undergravet respekten for folkedomstolen og førte til det kongelige enevelde.

210 Det var en verdensulykke, da Karl Marx satte hat i system for på den måte å nå
frem til forsoning.

Der gror intet godt av hatet. Det er historien om solen og vinden om igjen. Det
er næstekjærligheten, som redder, det er solvarmen, som det gror av. Vi må ikke
215 glemme de skjønne ord, som Bjørnson testamenterte oss på dødsleiet: «Det er
de gode gjerninger, som redder verden.»

Derfor gjelder det å stå fast på folkestyrets grunn, det gjelder å verge
konstitusjonen også i dens former. Den, som vil arbeide for en omdannelse av
220 samfundet - det være så radikalt det være vil - får vinne flertall for sine ideer,
vinne det på den måte, Gambetta sa: ved et overtalelsens diktatur - han får
marsjere frem som Mac Donald i England, som Branting i Sverige, som

225 Stauning i Danmark på parlamentarismens store kongevei, han finne sig i den smertelige erfaring, som Wergeland hadde: Hvi skrider menneskeheten så langsomt fremad ? - Han må forstå, at man vinner ikke frem ved å slå spillet overende, men at alt krever utvikling og vekst, at spørsmålene må løses ett etter ett og ikke etter en formel.

230 Det er den første lov i vår historie: Med lov skal land bygges. Den skal anvendes til alle kanter, mot alle samfundsklasser, mot alle personer, hvilken høi stilling de enn inntar politisk eller socialt i samfundet. Det må ikke kunne sies, at rettferdigheten er blinn på det høire øie. Der kan være love, vi finner skadelige, der kan være områder hvor vi finner, at lover ikke fører frem, og hvor vi må
235 arbeide for en forandring. Men så lenge de er gjeldende love, skal de respekteres. Dette gjelder alle lover, også forbundsloven. Alt annet fører til bolsjevisme.

Det er tilliten, som holder samfundet oppe, tilliten privat som tilliten offentlig. Derfor må vi kreve, at dommen skal respekteres, løfter skal holdes.

240 Dette er den ene side av saken. Men det gjelder ikke bare å bekjempe, det gjelder å skape det positive, å forstå, hva der er det bærende i dette hat og denne misundelse, hva det er, som driver begeistringen hos en mann så betydelig og sympatisk som Martin Tranmæl. Det gjelder å forstå, hvorfor bolsjevismen har
245 fått et slikt tak i Det norske Arbeiderparti. Det kan være, fordi vi her omkring 1905 fikk denne brå, denne voldsomme overgang fra et bondesamfund til et industrisamfund. Arbeiderne mistet sitt hjem på landet og vannt ikke noget nytt i byene, de følte sig hjemløse, ti det er i hjemfølelsen et folk binnes sammen.

250 Der vil alltid være kamp, interessekamper det er livets lov. Men det må iallfall være så, at ikke én klasse, i sitt hovmot skal sette sitt preg på alt ut fra den tanke: «Troll være dig selv nok.» La oss heller tale om klassenes felles interesser enn alltid om det, som skiller, og la oss huske på den erfaring, som finnes i alle lande,
255 at enhet mellem klassene trygger friheten.

Hvorfor skulde man ikke ved samarbeide kunne nå social forståelse! Hvor er vi ikke vokset hverandre nærmere i nasjonal henseende de siste år, hvilken rivende utvikling er det ikke som har ført oss til Oslo-navnet!

260 Hvorfor skulde ikke det samme kunne skje i social henseende, at klassene samles

til arbeide om de store nasjonale og sociale opgaver!

265 Derfor gjelder det å opelske rettferdighetsfølelsen. Det er ikke statens oppgave å gjøre menneskene lykkelige, men å gi dem rettferdighet, så får enhver bruke sin frihet til å vinne lykken. Der er intet samfund som har en så trygg grunn som det, der hviler på rettferdighet. Derfor må der reformer til, inngripende og omfattende. Der kan være delte meninger om fremgangsmåten, men det kan alle
270 være enig om, at det profitbegjær, den egoismens ånd, den snyltevirksomhet på andres arbeide, som man så å si hver dag har sett siden verdenskrigen, den må opprøre enhver ærlig arbeider, den må føre til bolsjevisme, og mot det umoralske svineri må hele nasjonen reise sig, eller blir samfundet råttent.

275 Vi står i en stor og forferdelig krise, hvor man ikke kan redde landet ved å preke alles kamp mot hjem- og rotløse. Det som kan redde oss det er arbeidet, for det er kun ved arbeide at vi vinner den respekt utad, som er vårt sikreste vern, det er kun ved arbeide, vi kan produsere verdier, så vi har noget å fordele og slåss om.

280 Det er ikke ved masseaksjon man kan redde sitt land. Det er den enkelte man må tale til, til hans samvittighet, til hans pliktfølelse, til hans menneskeverdighet.

Det er individet, som bærer samfundet. Vi har levet under kampens tegn, i organisasjoner, i fag, i partier, vi har betraktet oss nærmest som to marsjkolonner
285 og ikke som en samling av tusen hjem. Vår ydeevne er næsten blitt bestemt av vår nabo. «Takten, takten, pass på takten, den er mer enn halve makten.» Det er fra den maskinelle tankegang vi vil rive oss løs og hevde den individuelle opdrift som redder ethvert samfund.

290 Der er talt om arbeidets frihet. Der er talt om at alle skal få chance til å nå så langt frem som mulig. Kun det kan føre en nasjon frem, at den enkelte får full frihet til å utvikle sine muligheter og anspenne sine evner og krefter til det yderste. Det er ikke ved sabotasje og dovenskap, men ved å fremme den edle kappestrid mellom klassene, mellom individene, at man når den sanne livsglede.

295 Den ungdom som nu skal bygge landet, den kan ikke vinne gullet sovende. Den kan kun nå frem ved et hårdt arbeide, ved en målbevisst handlekraft, ved kreftenes samarbeide, og ved å sette etiske idealer istedetfor materielle.

300 Verdensbrandene fra krigen har herjet landet og lagt fjeldet øde. La oss alle, hver

ut fra vårt parti, tross all meningsforskjell om de enkelte saker, la oss alle samles om å klæ fjellet.

305

Kilde

Worm-Müller, Jac. S.: Fedrelandslaget. Oslo 1928, s.1-12.

310

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/ideer-og-interesser>

315

320

325

330

335